

Identifying the Drivers Affecting Public Participation in the 1406 Islamic Consultative Assembly Elections Using a Cross-Impact Analysis Approach

Ali Haieri Kia

Ph.D Student in Futures Studies, Faculty of Management, Department of Futures Studies, Supreme National Defense University and Research Institute, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Email: Ali.hakia.fu@gmail.com

Mohammad Shahmohammadi

Assistant Professor, Faculty of National Security, Supreme National Defense University and Research Institute, Tehran, Iran

Email: M.shahmohammadi@sndu.ac.ir

Mohammad Reza Faraji

Ph.D Student in Futures Studies, Faculty of Management, Department of Futures Studies, Supreme National Defense University and Research Institute, Tehran, Iran

Email: M.reza.faraji@gmail.com

Behrouz Jafar zadeh

Ph.D Student in Strategic Management, Faculty of Management, Supreme National Defense University and Research Institute, Tehran, Iran

Email: bjfrzadh@i@gmail.com

Abstract

The electoral system in Iran is one of the most important arenas for public presence and participation. Following the victory of the Islamic Revolution, the enthusiastic participation of the people in elections not only strengthened its popular character but also created a strong deterrent that contributed to protecting and safeguarding the country against various threats posed by its enemies. This is evidenced by the enemy's efforts to weaken public participation and by the repeated emphasis of the Leader of the Revolution on the importance of public presence and participation in elections in order to neutralize threats and malicious actions by the enemies. The close relationship between public participation and the country's economic, social, and cultural issues, as well as people's loyalty to the political system and their sense of satisfaction with and trust in the governing system, makes it essential to address this issue and utilize all available efforts and capacities to increase public participation. Using a futures studies approach, this study sought to identify the main drivers affecting public participation in the upcoming 1406 Islamic Consultative Assembly elections and to determine the extent and manner of their mutual influence. The study was applied in purpose, used a combination of documentary and survey methods, and was analytical and exploratory in nature. Data were collected through a review of the theoretical and empirical literature and in-depth interviews with experts. The identified drivers were analyzed using cross-impact analysis with MICMAC software. Based on their high direct and indirect influence scores, the political culture of participation, societal elites, and social capital were identified as the main drivers.

Keywords: Driver, 1406 Elections, Participation, Social Capital, Society Elites

شناسایی پیشران‌های مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی ۱۴۰۶ با رویکرد تحلیل تأثیر متقابل

علی حایری کیا

دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشکده مدیریت، گروه آینده‌پژوهی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Email: Ali.hakia.fu@gmail.com

محمد شاه‌محمدی

استادیار دانشکده امنیت ملی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
Email: M.shahmohammadi@sndu.ac.ir

محمد رضا فرجی

دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، دانشکده مدیریت، گروه آینده‌پژوهی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
Email: M.reza.faraji@gmail.com

بهروز جعفرزاده

دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
Email: bjfrzadh56@gmail.com

چکیده

نظام انتخابات در ایران یکی از مهم‌ترین عرصه‌های حضور و مشارکت مردمی است؛ با پیروزی انقلاب اسلامی حضور پرشور مردم در انتخابات، ضمن تقویت وجهه مردمی آن، بازدارندگی قوی را برای حفظ و مصون‌سازی کشور در مقابل تهدیدهای گوناگون دشمنان ایجاد نموده است. برنامه‌ریزی دشمن برای تضعیف مشارکت مردم و تأکیدهای متعدد و مکرر رهبر انقلاب در رابطه با اهمیت حضور و مشارکت مردم در انتخابات برای خنثی‌سازی تهدیدها و اقدام‌های سوء دشمنان مؤید این مطلب است. گرچه خوردن مشارکت مردم به مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، وفاداری مردم به نظام و احساس رضایت و اعتماد به حاکمیت، لزوم توجه و پرداختن به آن را برای به‌کارگیری تلاش‌ها و تمامی ظرفیت‌های موجود برای افزایش مشارکت مردم امری اجتناب‌ناپذیر است. این پژوهش با رویکرد آینده‌پژوهی به شناسایی پیشران‌های اصلی مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات آینده مجلس شورای اسلامی ۱۴۰۶ پرداخته است تا در نهایت به پاسخ این سؤال برسیم، پیشران‌های اصلی مشارکت مردم در انتخابات سال ۱۴۰۶ کدام‌اند و به چه میزان و چگونه برهم اثر می‌گذارند؟ این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی و از نظر ماهیت؛ تحلیلی و اکتشافی است. با مرور ادبیات نظری و تجربی پژوهش و مصاحبه عمیق با نخبگان صورت گرفته است که تحلیل آن با تحلیل اثر متقاطع پیشران‌های شناسایی‌شده با نرم‌افزار MicMac صورت گرفته است. در نتیجه در نهایت با توجه به امتیاز بالای تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم پیشران‌های فرهنگ سیاسی مشارکت، نخبگان جامعه و سرمایه اجتماعی به‌عنوان پیشران‌های اصلی شناسایی شد.

کلیدواژه‌ها: پیشران، انتخابات ۱۴۰۶، مشارکت، سرمایه اجتماعی، نخبگان جامعه

مقدمه

مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۴۰۰ و افول قابل توجه شرکت مردم در انتخابات در مقایسه با ادوار گذشته توجه به ایجاد سازوکارهای مناسب و بسترهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را برای مشارکت مردم را بیشتر نمود، به طوری که تداوم این میزان مشارکت در انتخابات آینده به ویژه انتخابات مجلس شورای اسلامی دوره دوازدهم ۱۴۰۲ به میزان ۴۱ درصد و در دور اول چهاردهمین دوره ریاست جمهوری به میزان ۳۹/۹۲ درصد که پایین ترین نرخ مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری ایران محسوب از واجدین شرایط در انتخابات شرکت کرده اند. کماکان به عنوان یکی از مسائل مهم در کشور تبدیل نموده است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از احکام اسلام است در اصل ششم تصریح دارد: «در جمهوری اسلامی ایران، امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود. از راه انتخابات: انتخابات رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر این ها، یا از راه همه پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می گردد» (گرجی ارتدزیانی، ۱۳۸۹)؛ و یا در اصل سوم بند ۸ ... به مسئله مشارکت مردم و سهم بودن آنان در سرنوشت سیاسی کشور اشاره می نماید. تأکیدات متعدد امامین انقلاب درخصوص اهمیت مشارکت مردم و نقش آنان در پشتیبانی از نظام و قوام آن از یک سو و تلاش معاندین و دشمنان نظام جمهوری اسلامی ایران از سوی دیگر در کم رنگ نمودن حضور مردم در حوزه های مختلف مشارکت اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی حاکی از اهمیت مشارکت مردم و وجوه مختلف آن دارد. مقام معظم رهبری نیز معتقدند در بین عوامل اصلی پیروزی انقلاب اسلامی دو ویژگی بیشترین تأثیر را در پیروزی و ماندگاری انقلاب در کشور اسلامی داشت. یکی از این دو این است که مبنای این انقلاب، ارزش های دینی و اخلاقی و معنوی بود. ویژگی دیگر این که انقلاب اسلامی بر پایه اراده و خواست مردم در تشکیل و اداره حکومت باقی ماند؛ یعنی پس از پیروزی انقلاب اسلامی اهمیت نقش مردم از آن ها سلب نشد و به عنوان یک عنصر برای انقلاب باقی ماند (خامنه ای، ۱۳۸۶/۱۱/۱۹) (بهرز بیاتی و همکاران، ۱۴۰۰). بیان امام خمینی ^(ره) مبنی بر اصلاح جامعه بدون مشارکت مردم بی حاصل است. مشارکت مردم در اداره کشور، نظارت مستقیم و غیرمستقیم مردم بر عملکرد نظام و حاکمان از ایجاد فضاهای

اختناق و دیکتاتوری جلوگیری می‌کند. مشارکت، نقش مهمی در احقاق حقوق و سعادت جامعه دارد (فتحی، ۱۳۹۸).

از دیدگاه هانتینگتون فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی از دو طریق می‌تواند به گسترش مشارکت اجتماعی و سیاسی بینجامد. یک طریق آن از مجرای تحرک اجتماعی است. با شروع توسعه اقتصادی و اجتماعی که منجر به تحرک اجتماعی و ظهور قشر جدیدی از افراد تحصیل‌کرده مانند متخصصان، مدیران، کارگران و ... می‌شود. از آگاهی سیاسی بالاتری برخوردارند و این به‌نوبه خود در فرد احساس توانمندی و نگرش‌های معطوف به توانایی و تأثیر نهادن بر تصمیم‌گیری‌های اجتماعی و سیاسی را ایجاد می‌کند و این نگرش‌ها در مجموع می‌تواند مشوق مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی یا امور سیاسی باشد. در این حالت منزلت اجتماعی بالاتر و احساس توانایی و مؤثر بودن از نظر اجتماعی و سیاسی به‌عنوان متغیرهای میانی، مشوق مشارکت‌های سیاسی و اجتماعی به حساب می‌آید (عباسی و اسفندیاری، ۱۳۹۶). از سال ۵۷ تاکنون اقتصاد ایران افت‌وخیزهایی بی‌شماری را تجربه کرده است. مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارشی شفاف متوسط رشد اقتصادی ایران از ۹۱ تا ۹۸ را نزدیک به صفر اعلام نموده است (پژوهشکده آمار، ۱۳۹۸: ۲) و این روند تاکنون ادامه داشته هرچند در سال ۱۴۰۲ در رشد اقتصادی ۵ درصدی را داشته‌ایم. مسئله اساسی پژوهش حاضر این است که از همه انتخابات در جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه انتخابات مجلس شورای اسلامی لازم است به‌عنوان سازنده جریان همگرا برای پیشبرد اهداف عالی کشور، موتور محرک برای بازآفرینی سرمایه‌های اجتماعی و نمایشگاه اقتدار جهانی به رأی نظام جمهوری اسلامی استفاده شود و تحقق، این مهم با مشارکت مطلوب میسر است. در جمهوری اسلامی ایران با تمامی فشارها و تبلیغات معاندین و همچنین اوضاع داخلی کشور، میزان مشارکت با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده است (جهانی‌نسب و فرهادی نسب، ۱۳۹۹) و باوجوداین مهم، درصد مشارکت در انتخابات اخیر مجلس شورای اسلامی نسبت به ادوار گذشته تا حدودی کاهش‌یافته است که خود مبین ضرورت انجام پژوهش‌های پیرامون مشارکت انتخابات است. افزون به این، آگاهی از پیشران‌های آینده پیش‌روی مشارکت می‌تواند از مواجهه منفعلانه با آن جلوگیری کند.

شناسایی پیشران‌های اصلی مؤثر برنامه‌ریزان و سازمان‌های ذی‌مدخل را قادر می‌سازد تا با شناخت پیشران‌ها و با تلاش در بهبود، ترمیم و کنترل آن‌ها تأثیر قابل‌توجهی در حفظ یا افزایش مشارکت مردم در انتخابات داشته باشند و با هم‌سو نمودن تلاش‌ها و اقدام‌های نهادها خود در امر انتخابات رویکردها و بسترهای مناسب را برای مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود فراهم نمایند. این پژوهش با بهره‌گیری از روش‌های آینده‌پژوهی و رویکرد آمیخته تلاش می‌نماید. به سؤال اصلی پژوهش مبنی بر این‌که پیشران‌های مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی ۱۴۰۶ کدام‌اند و شدت تأثیر این پیشران‌ها بر یکدیگر چگونه است؟ پاسخ دهد.

۱. مبانی نظری

۱-۱. پیشران

پیشران‌ها عوامل اصلی تغییرات بزرگ هستند. پیشران‌ها دارای ابعاد مفید و مخرب برای پیش‌بینی هستند. آن‌ها با ایجاد اطلاعات برای آینده‌های محتمل سودمندی ایجاد می‌نمایند و با زیر سؤال بردن و تأثیرات منفی بر روی کنش‌های ما در زمان حال تأثیرات مخرب بر زمان حال می‌گذارند. نام‌گذاری نیروها و پیشران‌های تغییر کاری دشوار است آن‌ها برهم دیگر تأثیرات متقابل داشته و در اغلب مواقع تأثیرات آن‌ها مدت طولانی بین که‌ها سال طول می‌کشد (هاینز و بیشاب، ۱۳۹۵). در زمینه مشارکت در انتخابات عوامل مؤثر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی پیشران تلقی می‌شود که در تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت به‌عنوان عوامل تأثیرگذار مورد تحلیل قرار می‌گیرند. به‌طور مثال شاخص‌های ایجابی سرمایه اجتماعی مانند (اعتماد، صداقت، هویت و تعلق مکانی و ...) به‌عنوان پیشران عمل می‌کنند.

۱-۲. انتخابات

واژه «انتخابات» از ریشه عربی فعل «نخب» به معنای برگزیدن و اختیار کردن است و معادل اروپایی آن یعنی Election نیز به فعل لاتین Eligeve به معنای جدا کردن، سوا کردن و برگزیدن بازمی‌گردد (رهنورد و مهدوی راد، ۱۳۹۳). انتخابات طی دو سه دهه اخیر در سراسر جهان

به‌صورت تنها شیوه مقبول و مطلوب انتخابات رهبران سیاسی و زمام‌داران درآمده است (صفری شالی، ۱۳۹۴). از این دیدگاه انتخابات به معنای فنون گزینش و شیوه‌های مختلف تعیین نمایندگان است. ابزاری است که به‌وسیله آن می‌توان اراده شهروندان را در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار سیاسی مداخله داد (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۸۳: ۵۷۳). در مفهوم انتخابات، مجموعه فعالیت‌هایی که برای گزینش حکمرانان و تعیین ناظرانی برای کنترل و مهار قدرت، تدبیر شده است، گفته می‌شود. به عبارتی دیگر انتخابات به معنای فن‌ها و شیوه‌های مختلف گزینش و تعیین نمایندگان است. درواقع به‌وسیله انتخابات می‌توان اراده افراد جامعه و شهروندان را در شکل‌گیری سازمان‌ها و نهادهای سیاسی و تعیین متصدیان اعمال اقتدار سیاسی شرکت داد (پدرام و پناهی، ۱۴۰۰). انتخابات در نظام‌های مردم‌سالار دینی نظیر جمهوری اسلامی ایران از ویژگی‌های ذاتی این نظام تلقی می‌شود. به‌طوری‌که بدون داشتن این ویژگی مقبولیت این نظام دچار تزلزل می‌شود، یا به عبارتی دیگر مقبولیت نظام سیاسی آن با مشارکت آحاد مردم محکم می‌شود. قانون انتخابات در ایران به دنبال صدور فرمان اول و دوم مشروطیت مجلس شورای ملی تأسیس یافت. نخستین قانون انتخابات در دهم شهریور ۱۲۸۵ تدوین شد از آن روز تا به امروز انتخابات در ایران به اشکال مختلف برگزار می‌شود و این قانون تحت عنوان نظام‌نامه انتخابات در ۱۲۹۰ ه.ش تصویب و این قانون تا پیروزی انقلاب اسلامی انجام می‌شد و قانون انتخابات پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در تاریخ ۱۷ بهمن ۵۸ تنظیم و تدوین شد که مجلس شورای اسلامی دوره اول در سال ۶۲ شروع شد که تاکنون انتخابات مجلس شورای اسلامی دوره دوازدهم را پشت سر گذاشته است.

۳-۱. مشارکت سیاسی

مشارکت سیاسی بیان‌کننده چگونگی بهره‌برداری شهروندان دارای نگرش‌های مشارکتی مختلف از فرصت‌هایی است که نظام سیاسی و نهادهای اجتماعی در اختیار آن‌ها قرار می‌دهند (صالح‌آبادی، ۱۳۹۹). میلبراث مشارکت سیاسی را به‌عنوان مجموعه عواملی که بر میزان مشارکت سیاسی (به‌ویژه انتخاباتی) افراد جامعه اثر می‌گذارد را در سه بخش محرک‌های محیطی، شخصیتی و پایگاه اجتماعی معرفی می‌نماید که هریک از این بخش‌ها نیز زیرمجموعه‌های

جداگانه‌ای دارد: مانند ۱. پایگاه اجتماعی، نظیر شغل، تحصیل، هویت اجتماعی، درآمد، عضویت سازمانی؛ ۲. محرک‌های محیطی، مانند رشد اقتصادی، شکاف طبقاتی؛ ۳. محرک‌های شخصیتی که مؤلفه‌هایی همچون شخصیت هیجانی یا عقلانی و سیاست‌زدگی و عدم سیاست‌زدگی را شامل می‌شود (شفیعی سیف‌آبادی، ۱۴۰۰).

از دیدگاه میلبراث کسانی که از منزلت شغلی بالایی برخوردار هستند گرایش بیشتری به مشارکت سیاسی دارند. متخصصان مشارکت بیشتری در عرصه سیاست دارند. به عبارتی تأثیرپذیری شغل از تحصیل بر میزان درآمد مؤثر است و این رابطه را با مشارکت سیاسی را به‌درستی بیان می‌شود. در ایران با بالا رفتن دانش‌آموختگان بیکار انصراف‌دهندگان از تحصیل و آموزش دانشگاهی در حال افزایش است و این به میزان ۴۸ درصد در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است (www.sanjesh.org). در چند سال اخیر بیکاران دارای تحصیلات دانشگاهی نسبت به بیکاران بدون تحصیلات دانشگاهی افزایش داشته است به‌طوری‌که نرخ بیکاران دانش‌آموخته بیشتر است. این قشر مهم‌ترین اقشار جامعه هستند که در هنگام مشارکت انتخاباتی دچار سرگردانی می‌شوند و رفتارهای تکانشی بیشتری از خود نشان می‌دهند؛ زیرا دل‌زدگی سیاسی را تجربه کرده‌اند هرچند اشتغال در زمینه مشاغل رسمی را دولت به‌عنوان آمار روبه افزایش نشان می‌دهد. لیکن از آنجایی که مشاغل غیررسمی تأمین اجتماعی و امنیت اقتصادی بالایی را برای افراد جوان ایجاد نمی‌کنند این قشر وضعیت نامناسب خود را ناشی از تصمیم‌گیری نادرست نخبگان می‌دانند و همچنان هیجان لازم را برای شرکت در انتخابات از دست می‌دهند. از سوی دیگر بار منفی، بی‌هدفی و سردرگمی از مهم‌ترین عوارض بحران هویت را در کنار سایر عوامل تشدیدکننده شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز تجربه کرده که با ایجاد احساس پوچی و تحلیل رفتن از درون دچار بی‌انگیزگی در مشارکت سیاسی می‌شوند.

۴-۱. شایسته‌سالاری

ارتقای شایسته‌گزینی به‌همراه زمینه‌های مناسب و تعیین معیارها و شاخص‌ها و شرایط عمومی داوطلبان بررسی دقیق احراز صلاحیت‌ها و نظارت دقیق بر فرایند تأیید صلاحیت نهایی داوطلبان ضمن ایجاد امیدواری در سطح جامعه و کارآمدی نظام در مسئولیت‌پذیری نمایندگان در تأثیر

بسزایی در جلب مشارکت مردم و افزایش مشارکت آگاهانه آنان دارد. از نظر «زیمدارس»، شایسته‌سالاری آن است که در گزینش افراد، به‌جای روابط، به ضوابط و قوانین و مقررات توجه شود و به‌جای ذهنیات، علم و منطق و واقعیت‌های عینی مدنظر قرار گیرد، به‌طوری‌که افراد براساس مهارت‌ها و قابلیت‌ها گزینش شوند، به‌تمامی داوطلبان در زمینه جذب، فرصت برابر داده و از هرگونه تبعیض جلوگیری شود و برای سنجش توانایی‌ها و استعداد‌های افراد، ابزارهای علمی مورد استفاده قرار گیرد (imdrs, ۲۰۰۷).

در ایران افراد «با تقوا» براساس شرایط احراز شایستگی افراد منتخب به نمایندگی مجلس انتخاب خواهند شد؛ اما این‌که با تقواترین‌ها (شایسته‌ترین‌ها) انتخاب شوند، هیچ تضمینی برای آن وجود ندارد؛ چراکه شروط به‌گونه‌ای طراحی شده که همه افراد متقی با هر سطحی از تقوا از پایین‌ترین سطوح تا بالاترین سطوح آن حق دارند نامزد نمایندگی مجلس شوند بدین ترتیب، رقابت لزوماً بین با تقواترین‌ها شکل نخواهد گرفت تا نتیجه آن، انتخاب و تعیین فردی از میان با تقواترین‌ها باشد؛ بنابراین، به لحاظ ویژگی تقوا، طبق قانون فعلی، انتخاب شایسته‌ترین‌ها که مدل مطلوب اسلام است، تضمین نخواهد شد. در مورد ویژگی «تخصص» است، ظاهراً فقط شرط چهارم (داشتن مدرک کارشناسی ارشد یا معادل آن) را می‌توان ناظر به تأمین این ویژگی دانست. ناگفته پیداست که این شرط نیز به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند تضمین کند متخصص‌ترین‌ها در جایگاه قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری کلان کشور قرار گیرند هرچند در مورد شروط شش‌گانه مذکور می‌توان موارد دیگر نظیر مدیر و مدبر بودن و از رجال مذهبی و سیاسی بودن را مربوط به مؤلفه تخصص دانست؛ اما در هر صورت، در ارزیابی این شروط نیز - مانند شروط مربوط به مؤلفه تقوا - باید گفت که آن‌ها تضمین نمی‌کنند که شایسته‌ترین فرد بر مسند ریاست جمهوری و نماینده مجلس شورای اسلامی قرار گیرد؛ درحالی‌که به لحاظ واقعیت امر، افراد متعددی وجود دارند که نسبت به او برای این جایگاه شایستگی بیشتر و بالاتری دارند. به عبارت دیگر، ساختار موجود در مورد تعیین رئیس‌جمهور، اصل شایسته‌سالاری مورد نظر اسلام را تأمین نمی‌کند.

۵-۱. فرهنگ سیاسی مشارکت

حضور آگاهانه و مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی، نوعی مشارکت در سرنوشت کشور است، چراکه نظام اسلامی در کشور ما متکی بر آرای مردم هست. مشارکت در سرنوشت کشور علاوه بر این که در اداره و تعیین مدیریت کشور نقش دارد. در خنثی کردن دشمنی دشمنان هم بزرگترین نقش را ایفا می‌کند. اهمیت مشارکت در سرنوشت کشور تا بدان جاست که مقام معظم رهبری به اوج رسانیدن مشارکت مردمی را از برکات انقلاب اسلامی می‌داند (خامنه‌ای، بیانیه گام دوم، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

گیدنز فرهنگ عمومی را مجموعه منسجم و نظام‌یافته‌ای از اهداف، ارزش‌ها، عقاید باورها، رسوم و هنجارهای مردم متعلق به یک جامعه بزرگ، قوم یا ملت را مطرح می‌نماید. نظام فرهنگی به‌عنوان مجموعه پیچیده و به‌هم‌پیوسته از عناصر فرهنگی و یکی از عوامل مهم تشکیل‌دهنده رفتار انسانی است و کیفیت روابط افراد جامعه خود را تنظیم می‌کند (قربانی و همکاران: ۱۴۰۰). فرهنگ عمومی جامعه براساس ارزش‌های شکل‌گرفته در بطن جامعه و عقاید درخصوص سهیم شدن افراد در سرنوشت خود برای انتخاب نمایندگان آن‌ها به‌عنوان یک تکلیف عمومی و فردی در نظر می‌گیرند. فرهنگ سیاسی یکی از عوامل مؤثر بر رفتار سیاسی است که از طریق باورها، اسطوره‌ها، قواعد و هنجارها بر اندیشه و رفتار افراد تأثیرگذار است و در تعیین الگوها و جهت‌دهی رفتار جمعی و مشارکت سیاسی و تداوم آن مؤثر است «فرهنگ سیاسی به معنای نحوه تأثیرگذاری متقابل فرهنگ و سیاست در موضوعات مختلف سیاسی است» (سریع‌القلم، ۱۳۸۹). انتخابات نیز به‌عنوان یک پدیده فرهنگی و اجتماعی که در نهایت ماهیت سیاسی و خصلت برون داد سیاسی به خود می‌گیرد، نمی‌تواند از فرهنگ سیاسی متأثر نباشد (توکل نیا، ۱۳۹۷: ۸۷). در فرهنگ سیاسی مفاهیمی چون قدرت، آزادی، مردم‌سالاری، حاکمیت، مشروعیت، عدالت، برابری، دولت، حکومت، حقوق و دیگر پدیده‌های مطرح سیاست، همچون احزاب و انتخابات مورد توجه است که تمام این مفاهیم ریشه در سنت‌ها، باورها، عقاید و ارزش‌های یک ملت دارد (خان‌محمدی، ۱۳۹۲: ۲۷). موارد فوق به‌عنوان متغیرهای تأثیرگذار بر میزان مشارکت در انتخابات مطرح هستند.

۶-۱. سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی یکی از سرمایه‌های مهم و مؤثر هر جامعه در توسعه و ثبات کشور به حساب می‌آید و زیربنای توسعه فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یک کشور را شکل می‌دهد و از این سرمایه حیاتی به عنوان ثروت نامرئی یک کشور یاد می‌کنند. انسجام، اعتماد متقابل حسن اطمینان، هم‌بستگی و مشارکت جمعی با وجود سرمایه اجتماعی به عنوان عناصر شکل‌دهنده آن در جامعه فراهم می‌آید و با کاهش آن، مشارکت سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان و افراد جامعه تقلیل یافته در نتیجه بی‌اعتمادی، یأس و ناامیدی و رشد آسیب‌ها و جرائم اجتماعی و احساس محرومیت نسبی و بسیاری از ناهنجاری‌ها را به دنبال خواهد داشت (کشیشیان سیرکی، ۱۴۰۰). آدلر و کنون شناسایی کردند که شهود اصلی هدایت‌کننده تحقیقات سرمایه اجتماعی این است که حسن نیت دیگران نسبت به ما منبع ارزشمندی است. به این ترتیب، آن‌ها سرمایه اجتماعی را به عنوان نیت خیر در دسترس افراد یا گروه‌ها تعریف می‌کنند. منشأ آن در ساختار و محتوای روابط اجتماعی بازیگر نهفته است. تأثیرات آن از اطلاعات، تأثیر و هم‌بستگی ناشی می‌شود که در اختیار بازیگر قرار می‌دهد. سرمایه اجتماعی اساساً به نحوه تعامل افراد با یکدیگر بستگی دارد (Adler & Kwon, ۲۰۰۲). به طور کلی سرمایه اجتماعی توسط هر چیزی که احساس حسن نیت را کاهش دهد و شامل هر اقدامی که به اعتماد خیانت می‌کند، احساس تعلق را کاهش دهد یا روابط شبکه‌های اجتماعی را مختل کند از بین می‌رود یا آسیب می‌بیند. کاهش سرمایه اجتماعی اثربخشی تحریم‌ها را علیه قانون‌شکنان کاهش می‌دهد. درک مشترک را تضعیف می‌کند. هر چیزی که عدم اطمینان را باعث شود در مردم احساس اجتماعی کمتری ایجاد می‌کند (Claridge, ۲۰۱۸). اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی در جامعه در نظر گرفته شده است؛ به عبارت دیگر اعتماد اجتماعی به عنوان یک جزء ذهنی به عنوانی پیامد و معلول سرمایه اجتماعی قلمداد شده است. اعتماد اجتماعی از شرایط و الزامات موجودیت هر جامعه محسوب می‌شود. سه متغیر سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، هنجارها و شبکه اجتماعی) باعث همکاری و مشارکت آسان جامعه می‌شود در نتیجه این همکاری وفاق و هم‌بستگی در جامعه تشکیل می‌شود تثبیت و تقویت می‌شود عناصر سرمایه اجتماعی به ویژه هنجارها موجب رعایت سیاست‌ها و قواعد می‌شود؛ این به معنی همکاری افراد

جامعه با نهادهاست عناصر سرمایه اجتماعی به‌ویژه اعتماد موجب مشارکت و دنبال شکل‌گیری جامعه مدنی اطاعت از حکومت و در نتیجه تقویت و کارآمدی آن اطاعت از قوانین و مقررات همکاری و مشارکت در ایجاد نظم و در نتیجه همکاری در اجرای سیاست‌های عمومی می‌شود. مهم‌ترین اثر و کارکرد سرمایه اجتماعی را در همه حوزه‌ها کمک به شکل‌گیری و نهادینه شدن مشارکت اجتماعی در حوزه‌های مختلف اجتماعی فرهنگی و سیاسی می‌دانیم و نهایت امر موجب تقویت بنیه نظام کلان اجتماعی خواهد شد.

۷-۱. احزاب سیاسی

احزاب سیاسی هزینه‌های مبادله مرتبط با تصمیم‌گیری جمعی را در هر دو عرصه قانون‌گذاری و انتخابات کاهش می‌دهند. درحالی‌که عملکرد احزاب در عرصه قانون‌گذاری ظرفیت هماهنگی افقی اشاره دارد، هدایت و نمایندگی منافع اجتماعی در عرصه انتخابات به ظرفیت تجمع عمودی آن‌ها اشاره دارد (Aldrich, ۱۹۹۵). اجتماع گروهی از افراد و شهروندانی است که دارای آرمان مشترک و منافع مشخص بوده و این ویژگی آنان را از گروه بزرگ‌تر که جامعه ملی است متمایز می‌سازد و با داشتن برنامه ساختار و تشکیلات منظم تلاش می‌نمایند که قدرت دولتی را به یاری مردم در کشور به دست گیرند و یا این‌که با بهره‌گیری از همه توانایی‌ها خود به‌ویژه ابزارهای قانونی از قدرت دولت موجود را در تحقق برنامه و آرمان‌هایشان یاری می‌رسانند (ثابتی و همکاران، ۱۳۹۷). در ادبیات علوم سیاسی احزاب سیاسی وظایف متعددی را انجام می‌دهند. احزاب طراحان کلیدی خط‌مشی عمومی هستند، زیرا در ساختار فرایندهای قانون‌گذاری، تضمین انسجام رأی‌گیری توسط اعضای مجلس و ایجاد موقعیت برای مقامات قانون‌گذاری و اجرایی نقش اساسی دارند (Strøm, ۲۰۰۰). نمایندگان احزاب مخالف یا اقلیت نیز در مجلس با استفاده از ابزار تذکر به دولت بر خواسته‌های خود تأکید می‌کنند و به‌عبارتی دیگر با استفاده از حربه فشار بر دولت هرچند حربه نه‌چندان قوی هرگونه انحراف و یا عدم توافق باسیاست‌های دولت را به دولت گوشزد می‌کنند تا در صورت عدم تغییر در سیاست‌ها ادامه فشار آنان بر دولت امری دور از ذهن نخواهد بود و در نهایت احزاب مخالف با تنویر افکار عمومی، آنان را متوجه نقص‌ها و مشکلات امور اجرایی در دستگاه دولت می‌نمایند. بدیهی است عملکرد حزب اقلیت در این

موارد نقش برجسته و مهمی در سرنوشت حزب خویش و رقیب خواهد داشت (هریسی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۷). وجود تشکیلات سازمانی به‌همراه زیرمجموعه‌هایی برای فعالیت در سطح ملی و تلاش برای کسب قدرت و جذب حمایت عمومی از طریق فرایند انتخابات از عمده‌ترین ویژگی‌های آن به شمار می‌رود (صفری، ۱۳۹۶). علاوه بر این، احزاب سیاسی ترجیحات سیاسی حوزه‌های انتخابیه مانند رأی‌دهندگان و گروه‌های ذی‌نفع را جمع‌آوری می‌کنند و با آن‌ها ارتباط برقرار می‌کنند. احزاب یک «کمر بند انتقال» بین این ترجیحات و مطلوبیت‌های اجتماعی و فرایند سیاست‌گذاری را تشکیل می‌دهند (Lindberg, & etl, ۲۰۰۸). احزاب سیاسی در قبل حین و پس از انتخابات مطرح کردن ارزش‌های جامعه در قالب سیاست‌های اجرایی حمایت از اصل تکثرگرایی نظارت بر عملکرد دولتمردان و دفاع از تنوع قومی و مذهبی در جامعه ایرانی به‌عنوان عاملی مهم در ایجاد مشارکت است احزاب سیاسی از طریق جلب مشارکت مردمی به‌صورت داوطلبانه توسط خود مردم با وحدت و هم‌بستگی عمومی جامعه را به‌سوی وحدت انسجام و وفاق و پابندی کامل به د اصول و ارزش‌ها در شکل‌گیری انتخابات با مشارکت بالا مؤثر باشند.

۸-۱. شکاف سیاسی

از نظر لیپست و روکان، شکاف به مرزهایی که گروه‌های مختلف اجتماعی را از یکدیگر متمایز و جدا می‌کند و یا آن‌ها را در مقابل یکدیگر قرار می‌دهد اطلاق می‌شود. از نظر آن‌ها شکاف سه دلالت ذهنی را باید با خود همراه داشته باشد؛ تقسیم اجتماعی، آگاه و مایل به هویت جمعی خود و به‌روز سازمانی (Gallagher, ۲۰۰۶) تفاوت، تفکیک و گروه‌بندی‌های رقابت‌جویان برای کسب و مصرف قدرت یا سرمایه، سیاستی است که زمینه‌های آمادگی و رویارویی گروه‌ها را فراهم می‌آورد که جریان‌ها و احزاب سیاسی مانند اصلاح‌طلب و اصول‌گرا یا محافظه‌کار و رادیکال، جمهوری‌خواه و دموکرات و همچنین شکاف دولت - ملت از مصادیق آن هستند. انتخابات به‌عنوان یکی از عرصه‌های سیاسی محل بروز و ظهور تأثیر این جریان‌ها است (پرچمی و درخشان، ۱۴۰۰). به نظر می‌رسد چنانچه نیروهای هر دو جناح با گفت‌وگوی متقابل و در نظر گرفتن مصلحت نظام و جامعه است به اجماع نظر برسند و حاکمیت نیز به‌عنوان مرکز ثقل نیروهای سیاسی در آشتی میان نیروهای سیاسی هر دو جناح می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. در

کاهش شکاف سیاسی ناشی از اختلاف بین دو جناح تأثیرگذار باشد. کاهش رویکردهای سلبی و نگرش‌های منفی به دیگری همچنین با پرهیز از انحصارطلبی و اجتناب از حذف و طرد رقیب در سایه پذیرش حاکمیت قانون و قواعد بازی دموکراتیک، موجبات پویایی ایران اسلامی را فراهم آورند. پس از پیروزی در انتخابات و تشکیل دولت سعی کنند هر دو جناح سعی نمایند اعتماد ازدست‌رفته عموم را ترمیم و بهبود بخشند؛ هر دو جناح نگرش قدرت بنیاد و منفعت‌جویانه نسبت به مشارکت عموم خود را به نگرش مبتنی بر جامعه مدنی اخلاق مدار تغییر دهند و شاکله پیر و فرسوده خود را با جوان‌گرایی و تربیت نیروهای مناسب با ارزش‌ها و خواسته‌های جدید جامعه در سطح دو جناح تغییر دهند.

۹-۱. شکاف طبقاتی

جهت‌گیری‌های ارزشی طبقات دارای ابعاد و پیامدهای مختلفی است. یکی از پیامدهای ممکن، تسهیل یا مختل کردن روند توسعه و تأثیرگذاری بر تغییرات اجتماعی است. چنانچه طبقات اجتماعی حامل ارزش‌هایی هم‌سو با توسعه باشند، جامعه با سهولت بیشتری در مسیر توسعه حرکت خواهد کرد، در غیر این صورت، روند توسعه مختل خواهد شد. همچنین یکی از ابعاد جهت‌گیری‌های ارزشی در رفتار و سبک زندگی خاص طبقات بازتاب می‌یابد که آن هم به‌نوبه خود اخلاق اجتماعی و مدنی، روند توسعه و ثبات یا تغییر اجتماعی در یک جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جلالی‌پور و عزیزی‌مهر، ۱۳۹۶). ایجاد رقابت و آمادگی رویارویی بین گروه‌هایی که داری فاصله طبقاتی با میانگین برخوردار تقریباً یکسان از حداقل چهار نوع سرمایه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی این فاصله را به شکاف طبقاتی تبدیل می‌نماید. طبقه افراد در هر جامعه میزان برخوردار و دسترسی آنان به منابع است و اگر این فاصله دسترسی به منابع، چهارگانه زیاد باشد، ممکن است سبب شکاف طبقاتی شود.

دار و همکارانش معتقدند که شکاف هم نشان‌دهنده تقسیم‌بندی جامعه به گروه‌هایی با هویت‌ها و منافع متمایز در یک نظام اجتماعی است و هم نشان‌دهنده تقابل، تنش و حتی تضادی است که این گروه‌ها برای رسیدن به منافع، خود با یکدیگر دارند (dar & Nura, ۱۹۹۸). رفتار رقابت‌جویانه برای کسب و مصرف قدرت یا سرمایه‌ی سیاسی است که موجب آمادگی رویارویی

گروه‌ها می‌شود. مصادیق آن در جریان‌ها و احزاب سیاسی نظیر اصلاح‌طلب و اصول‌گرا یا محافظه‌کار و رادیکال، جمهوری‌خواه و دموکرات و همچنین شکاف دولت - ملت دیده می‌شود. تأثیر این جریان‌ها در عرصه‌های سیاسی مانند انتخابات بروز و ظهور می‌یابد. شکاف در ارزش‌های فرهنگی یعنی تفاوت میان ارزش‌های دو گروه دین‌دار و سکولار در جوامع در حال گذار، از نظر فرهنگی میان افراد ارزش‌های مدرن و افراد پایبند به ارزش‌های سنتی شکاف ایجاد می‌شود که شدیدترین نوع شکاف در ارزش‌ها است؛ شکاف سیاستی یعنی شکاف میان اصلاح‌طلب و اصول‌گرا و پس از آن شکاف فرهنگی میان سکولار و دین‌دار است (پرچمی و درخشان، ۱۴۰۰).

۱-۱۰. نخبگان جامعه

نخبگان یا سرآمدن به بخشی از افراد جامعه اطلاق می‌شود که توانایی تأثیرگذاری و اثربخشی بیشتری نسبت به سایر آحاد جامعه دارند. در جامعه‌شناسی نیز غالباً به افراد زبده و گزیده که در سلسله‌مراتب اجتماعی، مدیریتی را برعهده دارند. اطلاق شده است (صفی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۹). نخبگان سیاسی توانایی تأثیرگذاری بر ساختار عملکرد کل نظام سیاسی یک کشور نقش مهمی در توسعه فرهنگ مشارکت اعم از تنوع، گستردگی و دگرگونی دارند. نخبگان را می‌توان در دو دسته نخبگان ابزاری و فکری موردبحث قرارداد. معیار شناخت و تشخیص نخبگان سیاسی و فکری این است که حیطه و گستره اعمال آنان را در جامعه مورد بررسی قرار دهد. نخبگان ابزاری صاحبان قدرت و ثروت هستند و نخبگان فکری، نویسندگان، دانشگاهیان، محققان، کارشناسان، هنرمندان و خبرنگارانی هستند که اندیشه و روش و رهیافت و راهبرد تولید می‌کنند (جعفری و قاسمی، ۱۳۹۹). نخبگان سیاسی، به خاطر توانایی تأثیرگذاری بر ساختار و عملکرد کل نظام سیاسی با هیچ‌یک از پاره نظام‌های دیگر قابل مقایسه نیستند نخبگان سیاسی برای رفع بحران‌ها و چالش‌ها، راهکار، بسیار حائز اهمیت هستند. این مسئله به شکل قابل توجهی، در توسعه فرهنگی پس از انقلاب را نیز تحت تأثیر خود قرار داده است. تلاش برای اجماع نخبگان، روشنفکران، تحصیل‌کردگان دانشگاهی و حوزوی به‌عنوان یک اصل اساسی در توسعه فرهنگی و سیاسی جامعه اسلامی ضروری است و این تعامل روشنفکران و نخبگان سیاسی زمانی

امکان‌پذیر است که بتوانند در حوزه ارزش‌های اسلامی و دینی توافقاتی حاصل کنند و سپس نه بر مبنای ایده‌های خود در عمل در توسعه مشارکت سیاسی جامعه پردازند. در ایران جریان نخبگان سیاسی هر جا در دوقطبی‌های چپ و راست افتاده‌اند در زمینهٔ در ایجاد هیجان سیاسی موفق بوده‌اند؛ ولیکن نتوانستند بلوغ سیاسی در انتخاب و اهداف انتخاباتی یاری رسانند بلوغ سیاسی جامعه را نخبگان جامعه به دوش می‌کشند؛ البته اگر این رسالت را بدون سوگیری‌های سیاسی و متناسب با اراده جامعه هدایت نمایند.

۱۱-۱. گفتمان حاکم بر انتخابات

لاکلا و موفه گفتمان را ناظر به شکل‌گیری و تثبیت معنایی مجموعه‌ای از گزاره‌ها، عقاید و دیدگاه‌ها که عمر آن‌ها، کوتاه و گذراست می‌دانند. از این‌رو گفتمان بر فضای ارزشی مسلط بر یک جامعه اشاره دارد که طی آن یک جامعه یا یک کشور می‌تواند حدود موجودیت و هویت الهام‌بخش خود را تعریف کند. البته لازم است که در ارائه تعریف و تثبیت معنایی درک و تحلیل درستی از مرزهای سیاسی و دشمنانی که فراسوی این مرزها قرار می‌گیرند. نیز در نظر گرفته شود (کارگر و همکاران، ۱۴۰۰). وجود هم‌گرایی میان خرده گفتمان‌های سیاسی است و یا نبود آن می‌تواند با توجه به زمینه‌های شکل‌گیری گفتمان در سطح جامعه بر میزان مشارکت و گسترش فضای هم‌پستگی در جامعه در فراهم‌سازی رقابت، سلامت، همکاری افراد جامعه در انتخابات تأثیرگذار است و بی‌توجهی به کارکردهای مثبت گفتمان در سطح جامعه باعث می‌شود، به‌جای پرداختن به امور اساسی کشور به حد زیادی فرصت‌های سیاسی به جدال و تنش در سطح جامعه شده و مانع توسعهٔ سیاسی و بلوغ آن در سطح کشور شود.

۱۲-۱. ساختار سیاسی

سازمان یا ساختار سیاسی هر جامعه به نهاده‌ای و سازمان‌هایی مخصوص که مسئول قانون‌گذاری، تصمیم‌گیری و اجرای آن در کشور و همچنین مسئولیت تخصیص منابع در کشور را بر عهده‌دارند اطلاق می‌شود و این نمادها گاهی در شکل حکومت به مجموع قوای سه‌گانه هر کشور اشاره می‌نماید که با در نظر گرفتن ملزومات و منافع عمومی جامعه شامل حفظ سرزمین، استقلال،

رفاه اقتصادی و ثبات سیاسی آنان را به سیاست‌های عمومی تبدیل کرده و آن‌ها را به کالبد جامعه تزریق می‌کند. به عبارت دیگر ساختار سیاسی، مجموعه نقش‌هایی است که چگونگی توزیع قدرت در یک کشور این‌که چه کسی حق اعمال قدرت دارد و این حق از کجا به دست می‌آید را مشخص می‌کند. برخی نیز ساختار سیاسی را اعم از حکومت می‌دانند. از نظر آنان حکومت به فرایندهای نهادی که در مورد اداره کشور تصمیم‌گیری می‌کند اشاره دارد؛ اما ساختار سیاسی، به چگونگی ارتباط نمادها با مجموعه گسترده‌تر جامعه و به ساختارها و فرایندهایی که حکومت و نمادها باید با جامعه تعامل داشته باشند، نیز اشاره دارد (موحدی، ۱۳۹۸). در ایران ذیل عنوان کلان جمهوری اسلامی طرح و نهادینه نمود، در تاریخ تحول ایران حائز اهمیت بسیار است. در واقع جمع بین اسلامیت و جمهوریت، نشان داد که اسلام برای مردم در مراحل مختلف حکمرانی (اعم از تأسیس، استقرار و رشد) نقش قائل است. این نقش در قالب سازوکارهای متعددی تعریف و عملیاتی است که مشارکت سیاسی در قالب انتخابات یکی از آن‌ها است و این موضوع در شکل‌گیری ساختار سیاسی کشور در سطوح سازمان‌ها و هم حوزه‌های فرهنگی اجتماعی و سیاسی مؤثر بود. ولی این‌که چقدر مطابق این ساختار و در قالب مشروعیت و مقبولیت شکل‌گیری نظام توازن ایجاد نمایند و دلالت مشارکت سیاسی را به ارزیابی این شاخص‌های مشروعیت و مقبولیت همواره چالشی را در مشارکت سیاسی در رسیدن به نتیجه کمی از این مشارکت ایجاد نموده است. مشارکت سیاسی بالا یا پایین کدام یک از این شاخص‌ها را تبیین و معلول قرار می‌دهد همواره جای بحث دارد.

۱-۱۳. سازوکار مشارکت سیاسی

احزاب، انتخابات، قوه مقننه، مجریه به همراه رسانه‌های جمعی از عمده‌ترین سازوکارهای مشارکت سیاسی محسوب می‌شوند. رفتار و عملکرد هریک از قوا در سطح جامعه و میزان رضایتمندی آنان در ایجاد امیدواری برای حضور افراد جامعه در پای صندوق‌های رأی، رسیدگی به وضعیت مردم و مشکلات اقتصادی و مطالبات به حق آنان که از طریق انتخاب شوندگان در ذهن عموم جامعه ایجاد شده است. ضمن نشان دادن کارآمدی و اثربخشی رفتار مسئولان در دیدگاه مردم عوامل مهمی در ایجاد مشارکت در انتخابات است. فهم سیاسی مسئولین نظام در

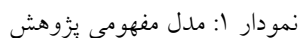
ایجاد فضای سالم انتخاباتی و پرهیز از تنش در محیط جامعه و رسانه‌های دیداری شنیداری و شبکه‌های اجتماعی و ... از مصادیق مهم سازوکارهای انتخاباتی برای مشارکت است.

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کیفی، تحلیلی و از نظر هدف، کاربردی بوده که برای پاسخ به دو سؤال: ۱. پیشران‌های کلیدی مؤثر بر مشارکت سیاسی کدام‌اند؟ و ۲. ارتباط و شدت تأثیر این پیشران‌های کلیدی بر یکدیگر چگونه است؟ با بهره‌گیری از ترکیبی از روش‌های کیفی و آینده‌پژوهی انجام شده است؛ برای مشخص کردن میزان اثرگذاری و اثرپذیری پیشران‌ها بر یکدیگر، از روش تحلیل اثرات متقاطع استفاده گردید. بدین منظور با پیشران‌های شناسایی شده، یک ماتریس 10×10 (ماتریس اثرات متقاطع) (تشکیل و نظرات خبرگان نسبت به تأثیر هر پیشران بر پیشران دیگر وارد ماتریس شد؛ بدین صورت که از طریق لیست کردن عوامل شناسایی شده در ماتریس ستون‌ها و ردیف‌ها، هر عاملی در کنار عوامل دیگر قرار داده شد. سپس برای هر دو عامل، این سؤال از خبرگان پرسیده شد؛ این دو عامل تا چه حد با یکدیگر رابطه مستقیم دارند؟ و از خبرگان خواسته شد تا با توجه به این نکته که متغیرهای سطر بر ستون تأثیرگذار هستند، یکی از اعداد ۰ تا ۳) عدد ۰ به معنی بدون تأثیر، عدد ۱ به معنی تأثیر ضعیف، عدد ۲ به معنی تأثیر متوسط و عدد ۳ به معنی تأثیر قوی را در ماتریس بنویسند. همچنین برای تحلیل ماتریس، از نرم‌افزار میک‌مک استفاده گردید. نرم‌افزار میک‌مک، یک ابزاری کامپیوتری برای سهولت در انجام تحلیل ساختاری و محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع است. با تحلیل میک‌مک و شناسایی عوامل کلیدی، می‌توان روابط بین متغیرها را نیز بررسی کرد داده‌های کیفی با پرسش‌نامه باز و بررسی اسناد به‌کار گرفته شد و داده‌های کمی به‌صورت عددی و از طریق وزن‌دهی پرسش‌نامه ماتریسی تهیه شد. به‌منظور تحلیل تأثیر متقاطع به‌عنوان روشی برای تعیین روابط متقابل بین مؤلفه‌ها از نرم‌افزار میک‌مک استفاده شده است. در گام اول ۲۱ عامل مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی ۱۴۰۶ شناسایی شد و با استفاده از مرور منابع ابتدا لیست ۲۱ متغیر در این زمینه شناسایی شد و با استفاده از نظرات خبرگان خواسته شد با امتیازدهی برای شناسایی عوامل مهم‌تر را استخراج نمایند که با اخذ نظرات خبرگان ۱۰ پیشران با عناوین: فرهنگ

سیاسی مشارکت (A^۱)، سرمایه اجتماعی (A^۲)، احزاب سیاسی (A^۳)، شایسته‌سالاری (A^۴)، شکاف سیاسی (A^۵)، سازوکار مشارکت (A^۶)، نخبگان جامعه (A^۷)، ساختار سیاسی (A^۸)، شکاف طبقاتی (A^۹)، گفتمان حاکم بر انتخابات (A^{۱۰}) شناسایی شد. گام دوم پس از شناسایی پیشران‌ها و متغیرهای در مرحله قبل به منظور شناسایی میزان ارتباط بین پیشران‌ها، پس از شناسایی مؤلفه‌ها و متغیرهای مهم در حوزه مورد مطالعه، آن‌ها را در ماتریس تحلیل اثرات وارد کرده و طی پرسش‌نامه‌ای از افراد خبره خواسته شد تا میزان تأثیر و ارتباط آن‌ها را مشخص نمایند. متغیرهای موجود در سطرها متغیر تأثیرگذار و متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیرپذیرند. میزان تأثیر اعداد از صفر تا سه مورد سنجش قرار می‌گیرد. عدد صفر (بدون تأثیر)، عدد یک (تأثیر ضعیف)، عدد دو (تأثیر متوسط) و عدد سه به معنی تأثیر زیاد است. گام سوم جهت تعیین پیشران‌های کلی و تشخیص روابط متقابل آن‌ها در ماتریس ۱۰×۱۰ از نرم‌افزار میک‌مک بهره‌برداری شد که در آن تأثیر متغیرها نسبت به همدیگر مشخص و تعیین می‌شود. ماتریس مورد نظر توسط یک نمودار متناظر که در آن جهت تأثیرگذاری هر گره بر دیگری توسط پیکان‌ها و میزان تأثیرگذاری بر روی آن پیکان که به صورت عددی مشخص است نمایش داده می‌شود. در آخر نیز با توجه به موقعیت متغیرها در نمودار نسبت به رتبه‌بندی و شناسایی پیشران‌های کلیدی اقدام شد. مدل تحلیل اثر متقابل در خروجی نهایی، روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد و براساس آن نرم‌افزار میک‌مک این قابلیت را دارد تا روابط را به نمودارها و اشکال ویژه تبدیل کند و امکان تحلیل آسان ساختار و روابط سامانه را امکان‌پذیر نماید. به‌طورکلی نمودارها و ماتریس‌های خروجی نرم‌افزار و نمودارهای مربوطه و دیگری ماتریس روابط غیرمستقیم بین دو دسته ماتریس اثرات مستقیم متغیرها (MDI) و نمودارهای مرتبط با آن است؛ در صورتی که در ماتریس اولیه، روابط بالقوه بین متغیرها نیز مشخص شده باشد، متغیرها (MII) را نیز ماتریس روابط بالقوه غیرمستقیم بین متغیرها (MPII) نرم‌افزار، ماتریس روابط بالقوه مستقیم بین متغیرها (MPDI) محاسبه می‌کند.

تحصیلات خدمت	توالفی
دکتر	4
کارشناسی ارشد	8
۲۵ تا ۲۰	8
۲۵ به بالا	4

نمودار ۲: میزان تحصیلات و خدمت خبرگان پژوهش

۳. یافته‌های پژوهش

با مرور منابع، بررسی اسنادی و نظر خبرگان فهرستی شامل ۲۱ عامل که بر مشارکت مردم مؤثر بودند، تهیه و سپس ۱۰ مورد از عوامل تعیین‌شده به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر انتخاب شد.

جدول ۱: عوامل و متغیرهای مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات

۶	سازوکار مشارکت	A ^۱	۱	فرهنگ سیاسی مشارکت	A ^۱
۷	نخبگان جامعه	A ^۲	۲	سرمایه اجتماعی	A ^۲
۸	ساختار سیاسی	A ^۳	۳	احزاب سیاسی	A ^۳
۹	شکاف طبقاتی	A ^۴	۴	شایسته‌سالاری	A ^۴
۱۰	گفتمان حاکم بر انتخابات	A ^۵	۵	شکاف سیاسی	A ^۵

جدول ۲: ماتریس اثرات متقابل عوامل کلیدی مؤثر بر مشارکت مردم در انتخابات

.	1:A	2:A	3:A	4:A	5:A	6:A	7:A	8:A	9:A	10:A
1:A1	0	3	2	3	3	3	3	3	3	3
2:A2	3	0	3	3	3	2	3	3	2	2
3:A3	2	3	0	2	3	3	3	3	2	3
4:A4	3	2	3	0	0	3	3	3	1	3
5:A5	3	3	3	3	0	2	3	1	3	3
6:A6	3	3	3	3	1	0	3	3	2	3
7:A7	3	3	3	3	1	3	0	3	3	3
8:A8	3	3	3	3	0	3	3	0	1	3
9:A9	3	1	1	1	1	1	3	3	0	3
10:A10	3	3	3	1	0	3	3	3	1	0

براساس نتایج پایایی به‌دست‌آمده از نرم‌افزار میک‌مک، شاخص به‌دست‌آمده برای متغیرها با ۲ بار تکرار داده‌ای در نرم‌افزار، عدد ۸۶ درصد است که بیانگر داده‌ها از مطلوبیت و بهینه‌شدگی برخوردار بوده است. این امر، نشان‌دهنده روایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن است براساس نتایج پایایی به‌دست‌آمده از نرم‌افزار میک‌مک، شاخص به‌دست‌آمده برای متغیرها با ۲ بار تکرار داده‌ای در نرم‌افزار، عدد ۸۶ درصد است که بیانگر داده‌ها از مطلوبیت و بهینه‌شدگی برخوردار بوده است. این امر، نشان‌دهنده روایی بالای پرسش‌نامه و پاسخ‌های آن است.

جدول ۳: ویژگی‌های ماتریس اولیه

شاخص	ارزش
اندازه ماتریس	۱۰
تعداد تکرار داده‌ای	۲
تعداد صفرها	۱۴
تعداد یک‌ها	۱۲
تعداد دوها	۹
تعداد سه‌ها	۶۵
تعداد P ها	۰
جمع	۸۶
شاخص پُرسدگی	۸۶٪

جدول ۴: رتبه‌بندی کلی پیشران‌ها

Rank	Label	Direct influence	Label	Direct dependence	Label	Indirect ...	Label	Indirect ...	Label	Potential direct
1	A1	1155	A7	1200	A1	1125	A7	1166	A1	1155
2	A7	1111	A1	1155	A7	1092	A1	1125	A7	1111
3	A2	1066	A10	1155	A2	1056	A10	1124	A2	1066
4	A3	1066	A8	1111	A3	1054	A8	1120	A3	1066
5	A6	1022	A2	1066	A6	1031	A2	1063	A6	1022
6	A8	977	A3	1066	A8	994	A3	1056	A8	977
7	A10	977	A6	1022	A10	981	A6	1035	A10	977
8	A4	933	A4	844	A4	953	A4	904	A4	933
9	A5	933	A9	844	A5	935	A9	843	A5	933
10	A9	755	A5	533	A9	773	A5	560	A9	755

۳-۱. تحلیل ماتریس مجموع اثرات مستقیم

در ماتریس اثرات متقاطع، رتبه‌بندی پیشران‌ها، مجموع اعداد سطرهای هر پیشران، مشخص‌کننده میزان اثرگذاری آن و جمع ستونی هر پیشران نیز نشان‌دهنده میزان اثرپذیری آن پیشران‌های دیگر است. با توجه به خروجی حاصل از پردازش داده‌ها، توسط نرم‌افزار میک‌مک، تأثیرگذارترین پیشران در رابطه مستقیم، پیشران فرهنگ سیاسی مشارکت و همچنین تأثیرپذیرترین پیشران، نخبگان جامعه است.

جدول ۵: رده‌بندی پیشران‌ها براساس اثرگذاری مستقیم

رتبه	عنوان پیشران	رتبه	عنوان پیشران
۱	فرهنگ سیاسی مشارکت	۶	ساختار سیاسی
۲	نخبگان جامعه	۷	گفتمان حاکم بر انتخابات
۳	سرمایه اجتماعی	۸	شایسته‌سالاری
۴	احزاب سیاسی	۹	شکاف سیاسی
۵	سازوکار مشارکت	۱۰	شکاف طبقاتی

جدول ۶: رده‌بندی پیشران‌ها براساس اثرپذیری مستقیم

رتبه	عنوان پیشران	رتبه	عنوان پیشران
۱	نخبگان جامعه	۶	احزاب سیاسی
۲	فرهنگ سیاسی مشارکت	۷	سازوکارهای مشارکت
۳	گفتمان حاکم بر انتخابات	۸	شایسته‌سالاری
۴	ساختار سیاسی	۹	شکاف طبقاتی
۵	سرمایه اجتماعی	۱۰	شکاف سیاسی

۳-۲. تحلیل ماتریس مجموع اثرات غیرمستقیم

متغیرهای پیشران براساس میزان اثرگذاری و اثرپذیری غیرمستقیم، در جدول‌های (۷) و (۸) رده‌بندی شده‌اند. با توجه به پردازش داده‌ها براساس خروجی نرم‌افزار میک‌مک، اثرگذارترین پیشران در روابط غیرمستقیم، پیشران شکاف طبقاتی و همچنین اثرپذیرترین پیشران نیز شکاف سیاسی است.

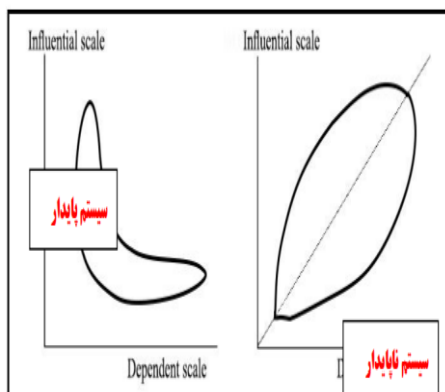
جدول ۷: رده‌بندی پیشران‌ها براساس اثرگذاری غیرمستقیم

رتبه	عنوان پیشران	رتبه	عنوان پیشران
۱	فرهنگ سیاسی مشارکت	۶	ساختار سیاسی
۲	نخبگان جامعه	۷	گفتمان حاکم بر انتخابات
۳	سرمایه اجتماعی	۸	شایسته‌سالاری
۴	احزاب سیاسی	۹	شکاف سیاسی
۵	سازوکارهای مشارکت	۱۰	شکاف طبقاتی

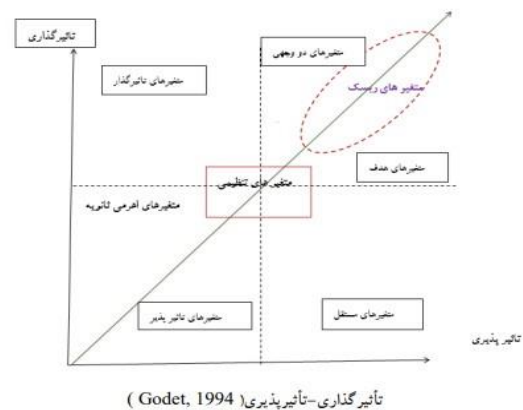
جدول ۸: رده‌بندی پیشران‌ها براساس اثرپذیری غیرمستقیم

رتبه	عنوان پیشران	رتبه	عنوان پیشران
۱	نخبگان جامعه	۶	احزاب سیاسی
۲	فرهنگ سیاسی مشارکت	۷	سازوکارهای مشارکت
۳	گفتمان حاکم بر انتخابات	۸	شایسته‌سالاری
۴	ساختار سیاسی	۹	شکاف طبقاتی
۵	سرمایه اجتماعی	۱۰	شکاف سیاسی

شکل (۱) روابط بین پیشران‌ها را نشان می‌دهد، به نحوی که میزان اثرگذاری پیشران‌ها بر یکدیگر مشخص شده است. اثرگذاری متغیرها بر یکدیگر، از حالت بسیار ضعیف تا بسیار قوی درجه‌بندی شده است. خطوط قرمز رنگ، پیشران‌ها که اثرگذاری بسیار قوی بر یکدیگر دارند را نشان می‌دهد. قطر خطوط آبی نیز، اثرگذاری متوسط تا نسبتاً قوی بین پیشران‌ها را نشان می‌دهند و فلش‌ها بیانگر جهت تأثیرگذاری پیشران‌ها بر یکدیگر است. به عنوان مثال؛ براساس ارتباط مستقیم، پیشران سرمایه اجتماعی تأثیری قوی بر پیشران فرهنگ سیاسی مشارکت دارد.

شکل ۲: پایداری یا ناپایداری در سامانه

تأثیرگذاری-تأثیرپذیری (Godet, 1994)

شکل ۱: تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در سامانه شکل

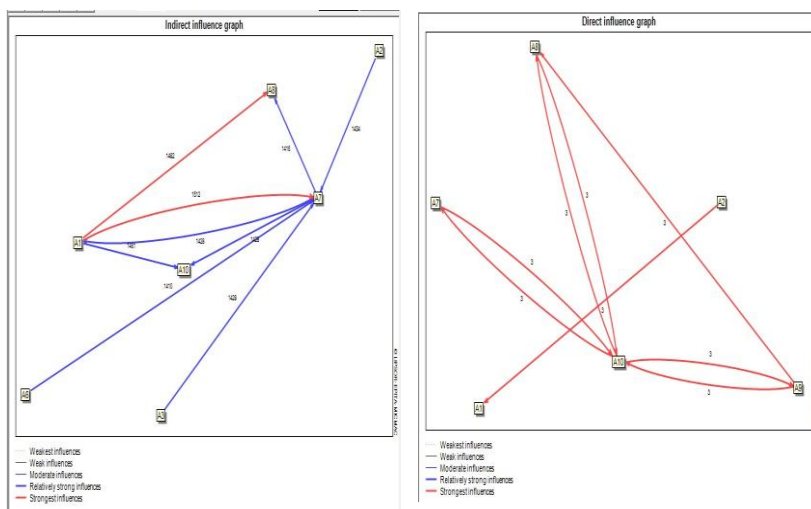

۳-۳. تحلیل تغییر جایگاه پیشران‌ها براساس اثرات مستقیم و غیرمستقیم

چنانچه در جدول (۷) و (۸) براساس اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم مشاهده می‌شود، در کل سامانه جابه‌جایی شدید در جایگاه پیشران‌ها براساس اثرات مستقیم و غیرمستقیم وجود دارد که این می‌تواند به معنی وجود متغیرهای پنهان و یا مشخص بودن عوامل اصلی اثرگذار بر آینده سامانه باشد. در سطوح رتبه‌بندی جابه‌جایی رخ داده است که می‌تواند به‌عنوان یک تغییر عمده محسوب شود.

با توجه به شکل ۱ و ۲ وضعیت پایداری و یا ناپایداری در یک سامانه بر نحوه تحلیل متغیرها اثرگذار خواهد بود.

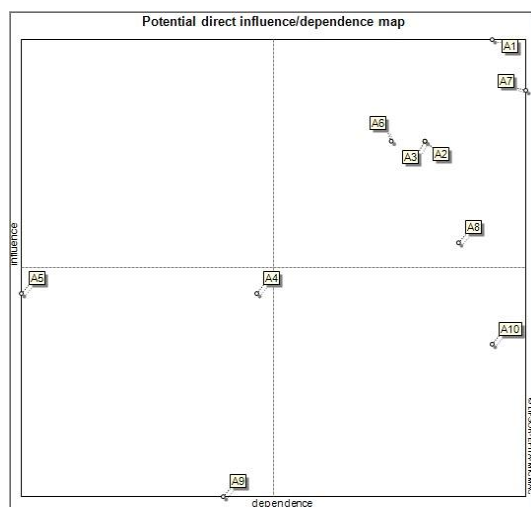
شکل ۳: گراف شدت اثرگذاری پیشران‌ها بر یکدیگر با توجه به روابط مستقیم و غیرمستقیم

منبع: (یافته‌های پژوهش ۱۴۰۳)

گراف شدت اثرگذاری شکل (۳) نشان‌دهنده روابط پیشران‌ها و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر همدیگر است. این گراف در قالب خطوط قرمز و آبی نشان داده می‌شود و بیانگر جهت اثرگذاری هر پیشران است؛ خطوط قرمز نشان‌دهنده اثرگذاری شدید روابط بر همدیگر و خطوط آبی، با روابط متوسط یا ضعیف را نشان می‌دهد. وضعیت روابط بر گراف اثرگذاری بیانگر این است که پیشران فرهنگ سیاسی مشارکت بر روی پیشران جذب نخبگان به‌شدت تأثیرگذار (۱۴۵۱) خواهد بود.

۴-۳. تحلیل چرخه روابط اثرات بین پیشران‌ها

این چرخه به صورت گرافیکی نشان می‌دهد که پیشران‌ها از چه پیشران‌هایی تأثیر پذیرفته‌اند و بر کدام پیشران‌ها تأثیرگذار بوده‌اند. پیکان‌های ضخیم قرمز رنگ نشان‌دهنده اثرگذاری یا اثرپذیری شدید یک پیشران از پیشران متقابل هستند. در سطوح پایین‌تر اثرگذاری پیکان‌ها با رنگ آبی و ضخامت‌های متفاوت نشان داده می‌شوند. ضخامت خطوط نشان‌دهنده شدت اثر آن‌ها است. جهت پیکان‌ها نشان‌دهنده جهت اثرگذاری است، نوک پیکان روی یک پیشران نشان‌دهنده اثرپذیری آن از پیشران متقابل است و شروع یک خط از یک پیشران که منتهی به پیکان می‌شود نشان‌دهنده منشأ اثرگذاری و پیشران اثرگذار است که ممکن است یک پیشران با تعداد کمی از پیشران‌ها در ارتباط باشد؛ اما شدت اثرات آن به حدی زیاد باشد که اهمیت آن را از سایر پیشران‌ها بیشتر کند. در مقابل هم ممکن است یک پیشران دارای شدت اثرات متوسط یا ضعیف بر تعداد زیادی از پیشران‌های سامانه باشد و از این طریق اثر خود را بر کل سامانه نشان دهد.

شکل ۴: اثرپذیری و اثرگذاری مستقیم متغیرهای پیشران‌ها

ناحیه اول متغیرهای دوجوهی در این ناحیه قرار دارند. متغیرهای دوجوهی؛ شامل متغیرهای ریسک و هدف هستند. متغیرهای ریسک، حول و حوش خط قطری ناحیه شمال غربی قرار می‌گیرند و از ظرفیت بسیار بالایی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سامانه برخوردار هستند

و قابلیت تبدیل شدن به نقطه انفصال سامانه را به علت ماهیت ناپایدارشان دارنده فرهنگ سیاسی مشارکت، نخبگان جامعه، سرمایه اجتماعی، احزاب سیاسی و سازوکار مشارکت به عنوان متغیرهای ریسک شناسایی شد. متغیرهای هدف در زیرخط قطری ناحیه شمال غربی قرار گرفته‌اند و بیشتر اثرپذیر هستند تا اثرگذار و می‌توان با قطعیت کامل، آن‌ها را به عنوان نتایج تکامل سامانه شناسایی کرد؛ یعنی با دست‌کاری کردن این متغیرهاست که می‌توان به تغییرات تکامل سامانه دست یافت؛ بنابراین این متغیرها بیشتر از آنکه نتیجه سامانه باشند و از پیش تعیین شده باشند، بیانگر اهداف سامانه هستند. در نتایج حاصل از پردازش داده‌ها به عنوان خروجی سامانه، شناسایی شده است که متغیر ساختار سیاسی دارای این خصیصه به عنوان متغیر هدف است.

در ناحیه دوم این متغیرها بیشتر اثرگذار هستند تا اثرپذیر؛ در ناحیه شمال شرقی شبکه مختصات قرار می‌گیرند. متغیرهای اثرگذار، بحرانی‌ترین مؤلفه‌ها هستند، زیرا که تغییرات سامانه به آن‌ها وابسته است و همچنین میزان کنترل بر این متغیرها حائز اهمیت است. از طرفی هم این متغیرها به عنوان متغیر ورودی سامانه هستند. متغیرهای محیطی، اغلب در این ناحیه قرار دارند که به شدت بر سامانه تأثیر می‌گذارند. این متغیرها، قابل کنترل از طرف سامانه نیستند و همین‌طور قابل دست‌کاری توسط انسان هم نیستند. نتایج حاصل از پردازش داده‌ها به عنوان خروجی سامانه به دلیل این‌که خارج از سامانه هستند. متغیری در این ناحیه شناسایی نشده است.

ناحیه سوم؛ متغیرهای مستقل یا مستثنا در ناحیه جنوب شرقی مختصات قرار دارند. این متغیرها، تأثیرگذاری و اثرپذیری پایینی دارند و سه دسته‌اند: متغیرهای مستقل و متغیرهای تنظیم هستند. نتایج حاصل از پردازش داده‌ها شایسته‌سالاری را به عنوان متغیر تنظیم و گفتمان حاکم را به عنوان متغیر مستقل شناسایی کرده است.

ناحیه چهارم؛ متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه در ناحیه جنوب غربی قرار دارند. این متغیرها، اثرپذیری بالا و اثرگذاری پایین دارند و نسبت به تکامل متغیرهای تأثیرگذار و دوجبهی بسیار حساس هستند. این عوامل، متغیرهای خروجی سامانه هستند. در نتایج حاصل از پردازش داده‌ها توسط نرم‌افزار، متغیر شکاف طبقاتی و شکاف سیاسی شناسایی شده است.

براساس تحلیل‌های انجام‌شده، ماتریس‌های «تأثیرات مستقیم» و «تأثیرات غیرمستقیم» درمجموع متغیرها (۱۰ مورد) سه پیشران فرهنگ سیاسی مشارکت، نخبگان جامعه و سرمایه اجتماعی به‌عنوان پیشران کلیدی شناسایی شده‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

فرهنگ سیاسی مشارکت در جامعه ناشی از سایر عواملی وابسته است که زمینه به هم رسانی و حضور مردم را برای شرکت در انتخابات فراهم می‌آورد. رشد آگاهی مردم، وجود جامعه مدنی قوی، اعتماد تعلقات سالم بین مردم و نظام حاکمیتی، میزان کارآمدی دولتمردان در جامعه عمل پوشاندن به وعده‌های گسترده تبلیغاتی خود با انتصاب و قبول مسئولیت و شفافیت لازم در پاسخ‌گویی به مردم و توانمندی رسانه در جلب مشارکت در ایجاد و تقویت انگیزه عمومی برای مشارکت مردم در انتخابات مؤثر است. کاهش زمینه‌های نارضایتی مردم در ضعف پرداختن به مطالبات به حق آن‌ها در حوزه‌های مختلف اقتصادی اجتماعی و فرهنگی زمینه‌های امیدواری را برای افزایش مشارکت مردم در انتخابات را به‌همراه خواهد داشت.

نخبگان جامعه اعم از سیاسی، علمی، اجتماعی و فرهنگی به‌واسطه داشتن مناصب سیاسی، پایگاه و موقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی نقش مهمی در تحولات سیاسی کشور دارند. اجماع و هم‌سویی نخبگان در جامعه مبنی بر مشارکت مردم در انتخابات با وجود تجارب آراء و عقاید و سلاقی مختلف و پرهیز از دامن زدن به دوقطبی در سطح جامعه یکی از محرک‌های اصلی در ایجاد فضای مشارکت قوی و سالم در انتخابات است. در مقابل پرداختن به تسویه‌حساب‌های شخصی حزبی ایجاد جو تنش و مشوش نمودن افکار عمومی و ترویج شک و تردید در سطح جامعه زمینه کاهش مشارکت در انتخابات را به‌همراه خواهد داشت. براین‌اساس عموم نخبگان جامعه با ترویج وحدت و انسجام بین مخاطبان خود، کمک به گفتمان‌سازی مناسب در سطح جامعه نقش سازنده و مؤثری در مشارکت در انتخابات خواهند داشت.

سرمایه اجتماعی عامل مهم و مؤثری برای دستیابی برای اهداف مشترک در سطح گروه‌ها رسمی و غیررسمی در جامعه و در سطوح خرد و کلان، نظام حکمرانی کشور. ر بالأخص در حکومت‌های مردم‌سالار است. سرمایه اجتماعی با مشارکت و هم‌دلی در بین مردم در اجرای

طرح‌های توسعه‌ای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و سیاسی با افزایش ارتباط بین کنشگران در سطوح مختلف اجتماعی و ایجاد اعتماد از محرک‌های مناسب برای هم‌گرایی و ایجاد فضای مشارکت در انتخابات است. مشارکت نیز با ایجاد مقبولیت دستگاه حاکم در اذهان مردم و زمینه‌های ایجاد وفاق ملی که از مظاهر سرمایه اجتماعی است. از وجود هم‌گسختگی و فردگرایی در سطح جامعه جلوگیری می‌نماید و ضمن رسیدن به اهداف مشترک نسبت به تولید، تثبیت و ارتقا آن مشارکت در انتخابات را موجب می‌شود.

براین اساس پیشنهاد می‌شود:

- ✓ سازمان‌ها و نهادهای ذی‌مدخل در امر انتخابات، با ایجاد زمینه‌های فرهنگ سیاسی در بین آحاد جامعه برای حضور و مشارکت فعالانه با بالا بردن آگاهی سیاسی، توجه دادن و تأمین حقوق شهروندی، تقاضاهای سیاسی و ... با سوق دادن مشارکت منفعلانه به فعالانه برای تثبیت و تقویت مشارکت مردم برنامه‌ریزی نمایند.
- ✓ نخبگان جامعه اعم از سیاسی اجتماعی فرهنگی اقتصادی و ... با اصلاح فرایندها در نظام حکمرانی کشور و تدبیر مناسب برای حل مسائل جامعه با ایجاد امیدآفرینی و به دور از هرگونه جناح‌بندی سیاسی زمینه افزایش مشارکت در انتخابات فراهم آورند.
- ✓ با توجه به این‌که مشارکت در انتخابات از نتایج اعتماد و هم‌بستگی اجتماعی است، به نظر می‌رسد نخبگان جامعه، دولت و مسئولان دولتی با بهبود رابطه خود با مردم، شفافیت و پاسخ‌گو بودن ضمن افزایش سرمایه اجتماعی زمینه مشارکت مردم را فراهم نمایند.

فهرست منابع

- صفری شالی، رضا (۱۳۹۵)، *بررسی رفتار رأی دهندگی ایرانیان در انتخابات مجلس شورای اسلامی*. فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۸، شماره ۶۹.
- بیاتی، بهروز؛ زارع کار، حسین؛ سلطان محمدی، فاطمه (۱۴۰۰)، *جایگاه مشارکت مردم در تداوم انقلاب اسلامی با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی*، حکومت اسلامی، سال بیست و هفتم، شماره ۲.
- پدرام، عبدالرحیم؛ پناهی، فائزه (۱۴۰۰)، *سناریوهای انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ جمهوری اسلامی ایران از منظر امنیت ملی*، آینده پژوهی دفاعی، سال ششم، شماره ۲۰.
- پرچمی، داود؛ درخشان، فاطمه (۱۴۰۰)، *بررسی شکاف اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن؛ مورد مطالعه تهران*، نشریه جامعه‌شناسی کاربردی. سال سی و دوم، شماره ۸۳، شماره ۳.
- توکل نیا، پرویز (۱۳۹۷)، *آسیب‌شناسی انتخابات ریاست جمهوری و راهکارهای اصلاح آسیب‌های آن*، رساله دکتری علوم سیاسی، دانشگاه آزاد واحد شهرضا اصفهان
- جعفری، افشین؛ قاسمی، زهرا (۱۳۹۹)، *تأثیر رابطه نخبگان سیاسی حاکم و روشنفکران بر توسعه فرهنگ سیاسی پس از انقلاب اسلامی*، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، سال چهاردهم، شماره ۵۲.
- جلالی‌پور، حمیدرضا؛ خیام، عزیزی‌مهر (۱۳۹۶)، *تحلیل جامعه‌شناختی ارزش‌های طبقاتی در ایران*، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۲۴، شماره اول.
- جهانی نسب، احمد؛ فرهادی نسب، جعفر (۱۳۹۹)، *بررسی نقش انتخابات بر حاکمیت مردم با تأکید بر انتخابات*، مجلس شورای اسلامی. مجله بین‌المللی پژوهش ملل، شماره ۵۳.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷)، *بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی خطاب به ملت ایران*.
- خان محمدی، یوسف (۱۳۹۲)، *فرهنگ سیاسی و رفتار انتخاباتی: مردم ایران چگونه در انتخابات ریاست جمهوری رأی می‌دهند؟*، تهران: نشر خرسندی.
- رهنورد، فرج الله؛ مهدوی راد، نعمت الله (۱۳۹۳)، *مدیریت انتخابات*. تهران: نشر اطلاعات.

سیرکی کشیشیان، گارینه (۱۴۰۰)، *تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دوران دفاع مقدس*، دوره ۷، شماره ۱: ۲۹-۵۳ سریع القلم، محمود (۱۳۸۹). فرهنگ سیاسی ایران، چاپ پنجم، تهران: نشر فروزان روز.

شفیعی سیف‌آبادی، محسن (۱۴۰۰). *بررسی دلایل کاهش میزان مشارکت مردمی در انتخابات ۱۴۰۰ و آینده رفتار انتخاباتی شهروندان*، پژوهش‌نامه علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره ۳. صالح‌آبادی، ابراهیم (۱۳۹۹)، *تحصیلات، فرهنگ سیاسی و مشارکت انتخاباتی*، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره اول.

صفری، مصطفی (۱۳۹۶)، *راهکارهای مشارکت مردم در روند سیاسی حاکمیت، موانع و محدودیت‌ها*، دومین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی، دانشگاه تهران، آذر ۹۶.

صفی‌خانی، بهاره؛ شمس، احمد؛ درویشی، بابک (۱۳۹۹)، *نقش نخبگان بر تعیین سرنوشت و مشارکت سیاسی با تأکید بر نظام جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، سال چهاردهم، شماره ۹۲.

عباسی اسفنجیر، علی‌اصغر؛ اسفندیاری، مجتبی (۱۳۹۹)، *بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری)*، دوفصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۲ شماره ۴.

فتحی، یوسف (۱۳۹۸)، *نقش مردم در سیاست، مبانی و پیامدهای آن در اندیشه سیاسی امام خمینی*، فصلنامه پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، سال نهم: شماره ۳۱.

قاضی شریعت‌پناهی، سید ابوالفضل (۱۳۸۳)، *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی*، نشر میزان، تهران. قربانی درزی محله، رحمان؛ زارعی محمودی، حسن؛ فلاح زاده، علی محمد (۱۴۰۰). *فرهنگ عمومی ایران و تحقق حقوق شهروندی*، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، سال دوازدهم، شماره ۴۹.

کارگر قمی‌ها، اشرف؛ عیوضی، محمدرحیم؛ رکن‌آبادی، نظری؛ علی‌اشرف (۱۴۰۱)، *شکاف حاکمیتی در جمهوری اسلامی ایران و بازتاب در سیاست‌های منطقه‌ای آن*، سیاست‌پژوهی اسلامی ایران، سال اول، شماره ۴.

- گرجی ارتدیرانی، علی اکبر (۱۳۸۹)، *قانون انتخابات در بوتنه نقد*، فصلنامه حقوق، دوره ۴۰.
- موحدی، عنایت‌الله؛ کریمی، مجید رضا (۱۳۹۸)، *نقش ساختار سیاسی ایران در سیاست‌گذاری فرهنگی در کتب جامعه‌شناسی در آموزش و پرورش*. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی سال چهاردهم، شماره ۴۸.
- هاینز، اندی؛ بیشاب، پیتر (۱۳۹۵)، *تفکر درباره آینده (رهنمودهایی برای آینده‌نگاری راهبردی)*، ترجمه محمدمهدی ذوالفقار زاده، علی‌اصغر سعدآبادی، آرمین فیروز پور، مسعود دارایی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
- هریسی‌نژاد، کمال‌الدین؛ ایزدی، رجب؛ چلبی، فائقه (۱۳۹۷)، *کارکرد احزاب سیاسی در تنظیم روابط قوای حاکم؛ مطالعه تطبیقی نظام‌های انگلستان، آمریکا و ایران*، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال هفتم، شماره ۲۷.

References

- Adler PS, Kwon SW (۲۰۰۲) *Capital social: perspectivas de un nuevo concepto*. Academia de Gestión. Revisión de la Academia de Gestión ۲۷, ۱۷-۴۰
- Aldrich, J.H., (۱۹۹۵). *Why Parties? The Origin and Transformation of Political Parties in America*. University Of Chicago Press, Chicago.
- Claridge, Tristan, (۲۰۱۸). *Social Capital Impact Statements Avoid unwitting damage to social capital*. Social Capital Research & Training, Dunedin, New Zealand.
- Dar, Y. Erhard, R. & Nura, R. (۱۹۹۸). *Perceiving social cleavages and inequalities: The case of israeli adolescents*. Youth Society, ۳۰ (۱), ۳۲- ۵۸
- Gallagher, L. (۲۰۰۶). *Representative government in modern europe: Institutions parties and governments*. New York: MacGraw Hill.
- Lindberg, B., Rasmussen, A., Warntjen, A., (۲۰۰۸). *Party politics as usual? the role of political parties in EU legislative decision-making*. J. Eur. Public Policy ۱۵, ۱۱۰۷-۱۱۲۶. <https://doi.org/۱۰.۱۰۸۰/۱۳۵۰.۱۷۶۰.۸.۲۴.۰۷۶۲۳>
- Strøm, K., (۲۰۰۰). *Delegation and accountability in parliamentary democracies*. Eur. J. Polit. Res. ۳۷, ۲۶۱-۲۸۹. <https://doi.org/۱۰.۱۱۱۱/۱۴۷۵-۶۷۶۵.۰۰۵۱۳>.
- Zimdars, A. (۲۰۰۷) *Challenges to Meritocracy? A Study of the Social Mechanisms in Student Selection and Attainment at the University of Oxford, thesis for degree of PhD, in Economic and Social Research Council, NewCollege, University of Oxford*.